

Wandeling 1

Historische wandeling door

Scherpenzeel

Deze uitgave is ter beschikking gesteld door Vereniging Oud-Scherpenzeel

Geachte wandelaar,

Alvorens u de historische wandeling door Scherpenzeel gaat maken, willen wij u graag iets vertellen over de geschiedenis van ons dorp. Tijdens de wandeltocht krijgt u hiernaast summier enige informatie over de diverse objecten waar u langs komt. Op onze website (www.oudscherpenzeel.nl) staan nog veel meer historische gegevens over Scherpenzeel.

Wij wensen u een plezierige wandeling, die ongeveer een uur zal gaan duren.

Met vriendelijke groet,

Vereniging Oud Scherpenzeel

Huize Scherpenzeel

Het ontstaan van Scherpenzeel

Eeuwen geleden was in ons land nog sprake van verschillende staatjes met aan het hoofd bisschoppen, graven, hertogen en heren. Zij probeerden hun macht te vergroten door het veroveren van grond. Uiteraard ging dit gepaard met onderlinge twisten en oorlogen. Juist in grensgebieden van die oorlogen werden versterkingen en verdedigingswerken gebouwd. Vermoedelijk was dat ook het geval op de Veluwe, in het grensgebied van de toenmalige regio's 'het Sticht' (de huidige provincie Utrecht) en 'Gelre' (nu de provincie Gelderland). Juist in die grensgebieden werden burchten en kastelen gebouwd die konden dienen als veilige plek.

Zo geeft de naam Scherpenzeel, toen 'Scarpenzele' genoemd, aanleiding te veronderstellen, dat er naast een nederzetting een versterkt huis moet zijn geweest. Het laatste deel van het woord "zeel" is afgeleid van "zale" of "sale", dat zaal of huis betekent. Het eerste deel "scherpen" kan een aanduiding zijn van de aanwezigheid van staketsels ofwel een rij scherpe palen. Het zou in dit geval dus kunnen gaan om een versterkt huis omgeven door een rij palen, het prototype dus van een oude burcht of kasteel.

De wandeling

Kulturhus De Breehoek .

De wandeling begint bij het kulturhus “De Breehoek”, Marktstraat 59.

Kulturhus De Breehoek is een multifunctioneel centrum met o.a. vergader- en sportzalen, een bibliotheek en een VVV kantoor.

Sla rechtsaf en loop via de Marktstraat naar het centrum, sla linksaf het Plein 1940 op.

Plein 1940.

Dit plein is gebouwd op de plaats waar voorheen langs de Dorpsstraat huizen en winkels hebben gestaan, die door oorlogshandelingen in mei 1940 zijn verwoest. Aan de overzijde van het plein, Dorpsstraat 168-170 staat “Het Hooge Huis”, een rijksmonument met trapgevels, gebouwd omstreeks 1630.

Loop rechtdoor de Dorpsstraat op en sla rechtsaf naar het Ben Goerionplein.

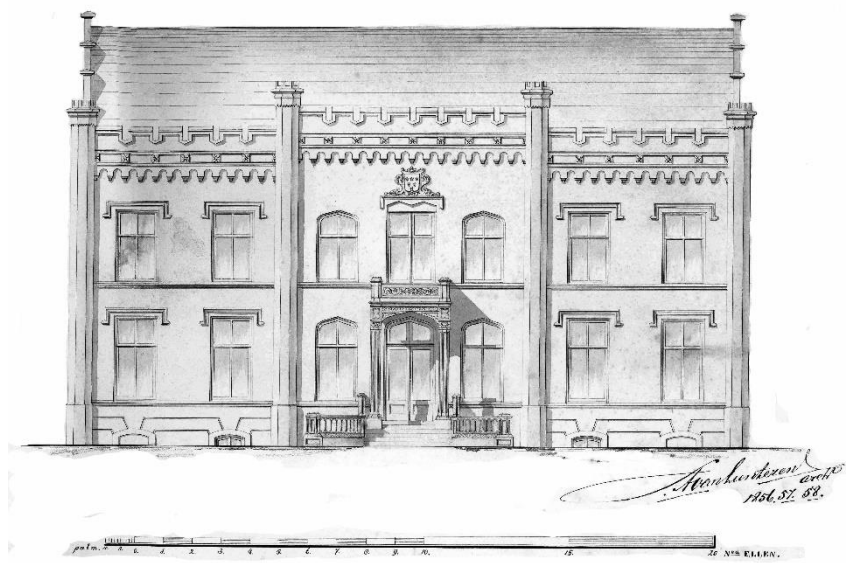
Ben Goerionplein.

Dit plein is genoemd naar de eerste president van Israël. Voorheen was hier een steeg, die in de volksmond het “Jodensteegje” genoemd werd, naar de familie Mozes, die hier op de hoek met de Dorpsstraat woonde. Toen er een weg aangelegd werd richting Doornboomspark werd gekozen voor een “volwassen” naam.

Aan het eind van het Ben Goerionplein gaat u rechtsaf, door het hek, het park van Huis Scherpenzeel in.

Huize Scherpenzeel.

Over “Huize Scherpenzeel” lezen we pas in het midden van de 14e eeuw. De heren van Scherpenzeel, afkomstig uit het geslacht Lockhorst, een van de oudste riddergeslachten op de Veluwe, spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van “Huize Scherpenzeel”. Het huis is van oorsprong een versterkte burcht met waarschijnlijk twee grachten eromheen. In de loop van de eeuwen is het huis verbouwd en verbeterd. In 1856 vindt een grondige restauratie plaats onder architectuur van Van Lunteren. Toen kreeg het huis zijn tegenwoordige neo-gotische vorm. In die tijd is het huis in bezit van het echtpaar Royaards, dat alleen in de zomer van het huis gebruik maakt; de resterende tijd van het jaar verblijven zij in Utrecht.

De jongste zoon van het echtpaar, Anton Royaards, erft in 1898 het huis. Deze jongste zoon wordt in 1900 burgemeester van Scherpenzeel en hij heeft samen met zijn vrouw Maria Backer het huis permanent bewoond. Nadat Mevr. Royaards-Backer in 1956 overlijdt erven de dochters het huis. Zij verhuren het o.a. aan een opleidingsinstituut, het Instituut van Heusden. Na deze periode staat het kasteel leeg en treedt het verval op. De gemeente Scherpenzeel besluit in 1975 het pand te kopen en te bestemmen voor gemeentelijke diensten. In 1980-1982 vindt een rigoureuze renovatie plaats, waarna het kasteel als gemeentehuis in gebruik wordt genomen.

Na het vertrek van de gemeente is het Huis vanaf 2006 in langdurige erfpacht gegeven aan Stichting Gelders Landschap en Kasteelen, Op dit moment (2025) is het kasteel een horecalocatie en kan worden gebruikt als trouwlocatie en als partycentrum.

Vóór (de achterzijde van) Huize Scherpenzeel slaat u linksaf. Links van het pad zijn tussen de bomen de resten van een achthoekige ijskelder zichtbaar. Bederfelijke waar bleef in vroeger tijden lange tijd goed als de kelder 's winters met ijs was gevuld.

Na het passeren van het aan uw rechterhand gelegen grasveld volgt u de paaltjes met daarop de aanduiding *Klompenspaden*. U wandelt nu langs de opnieuw in gebruik genomen moestuin die bij Huize Scherpenzeel hoorde. Rechts ziet u een afgebrokkelde muur. Dit is een restant van de tuinmuur van de groentetuin.

Aan het eind van het pad gaat u door een fraai gerestaureerd hekwerk. U gaat rechtsaf de Boslaan op en vervolgt uw weg tot de Vlieterweg. Hier gaat u rechtsaf.

Vlieterweg.

Op Vlieterweg nr. 108 (op de hoek met de Koepellaan) ziet u de voormalige boerderij "Bloemheuvel", gebouwd in 1874. Boven de deur bevindt zich een ornament, een zogenaamde 'levensboom'.

Op Vlieterweg nr. 100 woonde in 1944 bloemist Weenink. Hij was lid van het binnenlands verzet. Als represaillemaatregel hebben de Duitsers zijn toenmalige huis in de brand gestoken. Het huis is in 1946 herbouwd en in de voorgevel is een steen te vinden met daarop de tekst: Post 3 R.V.V. Dit betekent : Post 3 Raad Van Verzet.

Rechts van u ziet u de voormalige Boerderij "Het Dorp" uit 1868 (Vlieterweg 17). Dit is een boerderij die vroeger onderdeel was van het Landgoed Scherpenzeel. Momenteel is hier stichting Parousie gevestigd, een organisatie die 24-uurs zorg en begeleiding biedt aan cliënten met een psychiatrische diagnose. Bij Landgoedwinkel De Deel kunt u terecht voor groenten en fruit uit eigen tuin, maar ook voor cadeau-artikelen en brocante

U loopt verder en u ziet na de bocht naar links, op de hoek van de Vlieterweg en de Burg. Royaardslaan, weer een toegangshek tot het park van Huize Scherpenzeel. Loop hier het Park in en u ziet het Koetshuis, dat ook bij Huize Scherpenzeel hoort.

Koetshuis.

In het Koetshuis zijn de Vereniging Oud-Scherpenzeel (documentatiecentrum) en de Academie voor Psychodynamica gevestigd. Bekijk ook de veranda, met smeed-ijzeren versieringen, aan de zijkant van het Koetshuis.

Loop een rondje door het Park en u komt uit bij de voorzijde van Huize Scherpenzeel. Let op het wapen van Scherpenzeel met de zes lelies.

Volg het pand om de vijver heen en u komt uit op de Burg. Royaardslaan. Sla linksaf en direct weer rechtsaf de Parklaan in.

Aan het eind van de Parklaan gaat u linksaf de Vijverlaan in.

Hoek Vijverlaan – Molenweg.

Op de hoek van de Vijverlaan – Molenweg staat het monument opgericht ter herinnering aan zij die in de Tweede Wereldoorlog sneuvelden in de strijd voor onze vrijheid. Op het hekwerk staat de tekst *“Slechts wie de vrijheid missen moet, weet hoeveel zij waard is”*. Op het monument staan de namen van tijdens de oorlog omgekomen Scherpenzeelers vermeld.

Vóór het monument slaat u rechtsaf de Molenweg in. U loopt dan langs zorgcentrum “Huis in de Wei”. Even verderop ziet u rechts van u het kerkgebouw “De Achthoek” van de PKN-gemeente.

Molenweg - Standerdmolen.

Op de plaats van dit kerkgebouw stond vanaf de 14^e eeuw een korenmolen, type standerdmolen, met een achtkantig onderhuis. Het kerkgebouw "De Achthoek" is hiernaar vernoemd. De molen is op 29 april 1945, net voor de bevrijding, door de Duitsers verwoest. Voor het huidige kerkgebouw vindt u een gedenkteken, gemaakt van stukken molensteen. Bovenop de kerk herkent u in het windvaantje het wapen van Scherpenzeel.

Vorbij de kerk gaat u linksaf de Nieuwstraat in.

Nieuwstraat.

Deze straat hoorde tot de gemeentelijke grenswijziging van 1960 nog bij Woudenberg, net als de zuidzijde van de Stationsweg en het Holevoetplein. De Nieuwstraat heette ooit de Knaapstraat, of in de volksmond: Knopstraat.

Loop de eerste weg rechtsaf in: de Holevoetlaan.

Holevoetlaan.

Links ziet u basisschool "De Wittenberg". Hier was vroeger een fruitboomgaard. Rechts ziet u het moderne kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente Nederland.

Sla rechtsaf de Hovenierslaan in aan het einde rechtsaf de Holevoetlaan op, richting het Holevoetplein.

Holevoetplein.

Op Holevoetplein 299 is momenteel (2025) de firma Intrema gevestigd. Dit pand was vroeger de kerk van de Gereformeerde Gemeente. Dit is nog goed te zien aan de boogramen op de achterzijde van het gebouw.

In de meidagen van 1940 zijn nagenoeg alle gebouwen op deze locatie verwoest en afgebrand, omdat ze in het schootsveld van de Grebbelinie lagen. Vervolgens zijn in de periode 1941-1942 de woningen en bedrijfspanden op deze locatie in het kader van de Wederopbouw en de Bouwnijverheid wederopgebouwd in de bouwstijl van de Delftse School.

Loop verder in de wandelrichting en dan ziet u in de bocht aan de rechterzijde het fraaie witte pand "De Witte Holevoet". Voorheen was dit het gerenommeerde hotel-restaurant De Witte Holevoet. In de meidagen van 1940 is ook de voorganger van dit pand volledig verwoest (foto) en in 1941-1942 wederopgebouwd. Momenteel (2025) is hier zorginstelling "De Herbergier" gevestigd.

Vervolg uw weg rechtdoor naar de Dorpsstraat.

Dorpsstraat.

Dit is de oudste straat van Scherpenzeel. Veel huizen zijn vanzelfsprekend gerestaureerd, verbouwd of vanwege oorlogshandeling wederopgebouwd. Bij veel huizen kun je nog wel iets terugvinden van vroeger.

Bij de woning **Dorpsstraat 278** ziet u in de topgevel het bouwjaar 1941 staan. Op nummer 287 heeft vroeger "Wagenmakerij Methorst" gezeten. Er werden boerenwagens, brikken, kruitwagens en mestkarren gemaakt. Lees eens de gevelsteen, de "Eerste Steen" naast de voordeur.

Dorpsstraat 272.

Lange tijd was op de locatie de "Hertog van Gelre" gevestigd, een meer dan honderd jaar oude Scherpenzeelse horecagelegenheid. Gesloopt in 2024.

Dorpsstraat 260.

Het karakteristiek dorpswoning, enige jaren geleden gerenoveerd. Gelukkig is deze oude woning gespaard gebleven.

Dorpsstraat 257.

In de muur van het pand van slager Verweij is een gevelsteen gemetseld. Dit ter herinnering aan de wederopbouw van Scherpenzeel.

Dorpsstraat 229.

Op de hoek met de Lindenlaan. Deze winkel is vroeger een boerderij geweest, wederopgebouwd in 1941. Als boerderij is het pand nog te herkennen aan het achterhuis, die als voormalige deel nog goed als zodanig herkenbaar is. Rechts in de gevel is een zgn wederopbouw gevelsteen aangebracht.

Bij de volgende kruising ziet u rechts de **Burg. Royaardslaan**. Deze straat is vernoemd naar burgemeester Royaards, burgemeester van 1900 tot 1932.

Het voormalige gemeentehuis, gebouwd in 1941.

Dorpsstraat 202 - 1932.

De huizen van nummer 202-192 lijken qua bouwstijl veel op elkaar. Het zijn wederopbouw woningen, gebouwd in de stijl van de Delftse School. Op nr. 192 ziet u boven de deur de tekst "Huys der Heelmeesters". Hier is jarenlang de dokterspraktijk gevestigd geweest.

De Grote Kerk.

U loopt rechtdoor en langs de Nederlands-Hervormde Kerk. De oudste oorsprong van de kerk is vermoedelijk al in de 14^e eeuw. Ooit begonnen als kapel voor het kasteel en langzaam maar zeker uitgebouwd tot dorpskerk. Vroeger was er een begraafplaats rondom de kerk. De kerk zelf is in 1939 gerestaureerd, maar in 1945 is de toren door de Duitsers opgeblazen wat ook veel schade aan de kerk toebreacht. Toren en kerk zijn in de jaren 1947-1949 herbouwd. Een gevelsteen herinnert hieraan. Let ook op de prachtige gebrandschilderde ramen in het koor!

Dorpsstraat 186

Dorpsstraat Nr 186 is de tuinmanswoning van Huize Scherpenzeel. Deze woning wordt ook wel het poorthuis genoemd, omdat het naast de ingang (de poort) van het park van Huize Scherpenzeel staat.

Dorpsstraat 180.

Dit wordt het Heerenhuis genoemd en stamt in de huidige vorm uit 1831. Het pand dateert uit de 17^e eeuw, heette toen Zandehoef, werd in de 19^e eeuw vernieuwd en in 1969 volledig gerestaureerd. In de eerste decennia van de negentiende eeuw werd het pand eigendom van de heer Van Naamen, die op Huize Scherpenzeel woonde. Samen met Huize Scherpenzeel ging het pand over in handen van de familie Royaards. Toen in 1903 Wilhelmina Sophia van Citters-Royaards, het vijfde kind van Herman Royaards, was overleden, besloot de familie het huis in te richten voor ziekenverpleging en werd het bekend als de Wilhelmina Ziekenverpleging.

Wederopbouw-monument.

Schuin voor het Heerenhuis staat het wederopbouw-monument, gemaakt door kunstenaar G. Overeem. Het is op 19 november 1997 onthuld. Het kunstwerk is vervaardigd van brons en bestaat uit drie figuren die bomen aandragen, bestemd voor herstelwerkzaamheden.

Hier eindigt de wandeling door Scherpenzeel. Op Plein 1940 kunt u eventueel nog een versnapering gebruiken "Prinsheerlijk". Sla linksaf de Marktstraat in en loop rechtdoor terug naar het startpunt bij kulturhus "De Breehoek".